

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE
VON BOSNIEN-HERZEGOWINA

GODIŠNJA K JAHRBUCH

Centar za balkanološka ispitivanja
Zentrum für Balkanforschungen

KNJIGA / BAND 45

Urednik / Herausgeber
Blagoje Govedarica

Redakcija / Redaktion
Dževad Juzbašić, Radoslav Katičić,
Esad Kurtović, Blagoje Govedarica

SARAJEVO 2016

ISSN 0350-0020 (Print)

ISSN 2232-7770 (Online)

FONDACIJA

ZA IZDAVAŠTVO
SARAJEVO

Štampano uz podršku Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke
i Fondacije za izdavaštvo Federalnog ministarstva kulture i sporta Bosne i Hercegovine, Sarajevo /
Gedruckt mit Unterstützung des Föderalen Ministeriums für Bildung und Wissenschaft
Bosnien-Herzegowinas und des Verlagsfonds des Föderalen Ministeriums für Kultur und Sport
Bosnien-Herzegowinas Sarajevo

Sadržaj / Inhaltsverzeichnis

Članci / Aufsätze

Blagoje Govedarica

The stratigraphy of Tumulus 6 in Shtoj and the appearance of the violin idols in burial complexes of the south Adriatic region	5
Stratigrafija tumula 6 u Štoju i pojava violinskih idola u grobnim kompleksima na južnom Jadranu.....	

Adnan Kaljanac

Mehanizmi identificiranja u brončanodobnim zajednicama homerskog doba	
The mechanisms of identifying the Bronze Age communities of the Homeric era	35

Martina Blečić Kavur, Aleksandar Jašarević, Almir Mutapčić

Nova kasnobrončanodobna ostava iz Srebrenika: preliminarno izvješće	
New Late Bronze Age hoard from Srebrenik: a preliminary report	53

Adnan Busuladžić

Tipologija rimskeh urni iz antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine	
The typology of Roman urns in the antiquities collection of the National Museum of Bosnia and Herzegovina	63

Almir Marić

Prva kohorta Belgâ i njeni pripadnici u ljubuškom kraju	
Cohors I Belgarum and its members from the area of Ljubuški	105

Salmedin Mesihović

Pobuna panonske armije 14. god. n. e.	
Rebellion of the Pannonian legion in 14 AD	119

Adnan Busuladžić

Predmeti i prikazi erotskog sadržaja iz antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine	
Objects and images of an erotic nature in the antiquities collection	
of the National Museum of Bosnia and Herzegovina	127

Maja Soldo

Zaštitno istraživanje kasnosrednjovjekovnog groblja kod osnovne škole u Kočerinu	
Preventive research of the Late Medieval cemetery at the Primary school in Kočerin	205

Zijad Halilović

Ornamentika stećaka na Hreši	
Ornaments of tombstones from Hreša	215

<i>Dženan Dautović, Enes Dedić</i>	
Povelja kralja Tvrtka I Kotromanića Dubrovniku, (Žrnovnica, 10. april 1378 – Trstivnica, 17. juni 1378)	
The Royal Charter of king Tvrtko I Kotromanić issued to the Ragusan commune (Žrnovnica, 10 th April 1378 - Trstivnica, 17 th June 1378)	225
<i>Lidija Fekeža – Martinović</i>	
Istraživanje srednjovjekovnog groblja na lokalitetu Mašeti u Fazlićima, općina Travnik Survey of the medieval cemetery at Mašeta in Fazlići, Travnik	247
<i>Aleksandar Jašarević</i>	
Keramika iz Iznika s Dobora Iznik pottery from Dobor	267
 Hronika / Chronik	
Izvještaj o radu Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH u 2016. godini	279
 In Memoriam	
Živko Mikić (1946-2016) – (Blagoje Govederica)	281
Adrese autora / Autorenadressen	283
 Uputstva / Richtlinien / Guidelines	
Uputstva za pripremu materijala za Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH.....	285
Richtlinien zur Veröffentlichung im Jahrbuch des Zentrum für Balkanforschungen der AWBH....	287
Guidelines for the article preparation for Godišnjak CBI ANUBiH.....	289

Pobuna panonske armije 14. god. n. e.

Salmedin Mesihović
Sarajevo

Abstract: Armed forces of the Roman state were in historiography, especially in the general public, known and perceived as a model of discipline and hierarchical order. However, during the 1,300 years of its existence, the individual units of the Roman army had rebelled. One of these riots was the one that took place after the death of the first princeps Augustus. Soldiers from the three Pannonian legions rebelled in late summer and early fall 14 AD. They have rejected the military hierarchy and establish their own control. Drusus, the son of the new princeps Tiberius, succeeded in taking advantage of superstition soldiers because lunar eclipses September 27. 14 years. n. e. to quell the rebellion.

Key words: Pannonia, princeps Tiberius, rebellion, legion, obscurcation

Oružane snage Rimske države su i u historiografiji, a posebno u općoj javnosti, poznate i percepirane kao uzor discipline i zapovjedno-hijerarhijskog reda. Kada se inače raspravlja o oružanim snagama Rimske države, potrebno je imati na umu da su i one u skoro 1300 godina svoga postojanja prolazile i formalne i suštinske promjene, uostalom kao i sama država čija su bile institucija.¹ Sve što se dešavalo u državi automatski se odražavalo ili preslikavalo i na vojsku, njeni ustrojstvo i doktrinu. U tom kontekstu je potrebno onda promatrati i odnos prema disciplini i poštovanju volje starješina.

Sudeći po podacima iz izvorne građe, s vremena na vrijeme bi dolazilo do otkazivanja poslušnosti i izlaska iz okvira zapovjedne hijerarhije, i pojedinih jedinica, ali nekada i kompletnih armija. Ali u vezi s ovim potrebno je izvršiti određenu diferencijaciju. Specifični oblik javnog izražavanja nezadovoljstva bile su i secesije plebejaca, preciznije rečeno: štrajk plebejskih vojnika, koji su u vrijeme Rane i Srednje republike bili motivirani rješavanjem staleških i unutarnjih političkih pitanja. Najčešći tip odmetnuća i pobune armija ili pojedinih jedinica bio je onaj u svrhu stranačkih borbi (za vrijeme Kasne republike, I,

II i III rimske građanski rat), borbi pretendenata na princepsku vlast (IV i V građanski rat), uzurpacija i pokušaja uzurpacija (posebno izražen u razdoblju pedesetogodišnjice), vojnih udara i pučeva (npr. pobuna Skribonijana 42. god. n. e., udar pretorijanaca na princepsa Pertinaksa 193. god. n. e., puč Odoakara 476. god. n. e.). U slučaju ovog tipa vojnih odmetnuća, zapovjedna hijerarhija u okvirima armija ili pojedinih vojnih jedinica ostajala je očuvana i funkcionalna. Često su ustvari pokretači takvih odmetnuća, uzurpacija i pučeva bili i sami zapovjednici ili pripadnici komandnog, časničkog sastava. Obični vojnici su onda samo slijedili, uglavnom svojevoljno, odluke svojih zapovjednika. Treći tip odmetnuća bilo je potpuno izdvajanje pojedinih jedinica iz sustava oružanih snaga i rimskog državnog i političkog ustrojstva te prelaženje na samostalno vođenje vojnih i civilnih poslova. Ovo je bio vrlo rijedak tip odmetnuća, a najbolji primjer za njega pruža odmetnuće jedinice u italijanskom gradu Regiju (za vrijeme rata s Pirom, Republika je 270. god. pr. n. e. odmetnike pobijedila i teško kaznila), kao i ponašanje preostalih jedinica Zapadnog carstva nakon prestanka postojanja zapadnorimskog državnog sustava. Četvrti tip odmetnuća bila je klasična pobuna običnih

¹O povijesti rimskog svijeta v. Mesihović, 2015.

vojnika, koji su za svoj čin bili motivirani socijalnim i statusnim položajem. U ovom slučaju, pobuna bi bila posljedica snažnog, kolektivnog nezadovoljstva vojnika, koji bi odbijali da dalje slijede komandnu liniju svojih jedinica. Tako bi, za razliku od prethodno iznesenih tipova, vojnici sami (često na načelu neposredne/direktne demokratije) izabrali i formirali svoje predstavničke odbore, savjete, komitete. Jedna od pobuna četvrtog tipa bila je ona u vojnem taboru Sukro (*Sucro*) u Hispaniji. U ovom taboru su 206. god. pr. n. e. bile stacionirane rimske-italske trupe, koje su učestvovale u borbama protiv kartaginskih armija na hispanskom frontu za vrijeme II punskog rata. Među vojnicima u taboru je, i posred rimske-italske pobjede nad tri kartaginske armije hispanskom ratištu (pod komandom Publija Kornelija Scipiona²), raslo nezadovoljstvo zbog neisplaćenih plata, raspodjele ratnog plijena i lošeg snabdijevanja. Vojnici su uz to bili i bez dužih aktivnosti, pa su tražili ili da budu poslani u bitku ili da ih vrate kućama u Italiju. Ovi vojnici su inače služili duže nego što se to uobičajeno zahtijevalo. Kada je u tabor Sukro stigla lažna vijest da je Publije Kornelije Scipion, komandant svih rimske-italskih i njima savezničkih trupa u Hispaniji, umro od bolesti, došlo je do otvorene pobune običnih vojnika. Kada je pobuna izbila, u potpunosti je narušena komandna hijerarhija. Pobunjenici su uklonili vojne tribune,³ časnike i zamijenili ih kolovođama pobune. Bilo je 35 kolovođa pobune u garnizonu od 8000 vojnika. Za glavne vođe pobunjene armije općom aklamacijom izabrani su obični vojnici Gaj Atrije (*Caius Atrius*) iz Umbrije i Gaj Albije (*Caius Albius*) iz Kalesa, tj. "Crni" i "Bijeli" koji su bili i glavne kolovode pobune. Oni su uklonili i uobičajene vojne insignije i zamijenili ih s *fasces* i sjekirama koji su se nosili pred novim komandantima koje su vojnici izabrali.

Pobunjeni vojnici napustili su i disciplinu pa su pljačkali naselja i zone oko tabora. Pobuna vojske desila se u isto vrijeme kada i pobuna lokalne hispanske zajednice kojoj su na čelu bili Indibilije

i Mandonije. Ali u ključnoj stvari, pobunjenici su se prevarili. Publije Kornelije Scipion je stvarno bio veoma bolestan, ali je ozdravio i bio odlučan da smiri situaciju u taboru. Zapovjednik Publije Kornelije Scipion nije želio da uđe u direktni sukob s pobunjenicima, pa je primijenio diplomatske metode. Vratio je u pobunjeni tabor vojničke tribune koji su iz njega bili izbačeni, ovaj put kao izaslanike koji su trebali da saslušaju vojниke i saznaju razloge pobune. To je prilično doprinijelo smanjivanju tenzija. Zapovjednik je onda izašao u susret određenim zahtjevima kao što su isplata plata koje su im se dugovale i dostava potrepština. Međutim, Publije Kornelije Scipion je ipak na umu imao kažnjavanje kolovoda. Kada je pobunjena armija stigla u Novu Kartaginu, grad u kojem se nalazio zapovjednik, kolovođe su bile na prevaru pohapšene i pred okupljenim pobunjenim vojnicima (koji su bili opkoljeni lojalnim trupama) javno pogubljene. Pobunjeni vojnici su tada morali da uklone *fasces* i sjekire, da ponovo polože zakletvu i da se zavjetuju da se neće ponovo pobuniti. Tako je završena ova pobuna garnizona u taboru *Sucro*.⁴ Kada se inače analiza pobuna u taboru *Sucro*, potrebno je poznavati karakter oružanih snaga tadašnje Rimske republike. Srednjorepublikanska vojska bila je neka vrsta građanske milicije, teritorijalne odbrane, u koju su pozivani i regrutirani građani na obuku i po potrebi.⁵ U vrijeme punskih ratova, to još uvijek nije bila profesionalna vojska. Zanimljivo bi zato bilo pokušati promatrati i analizirati, na osnovu do danas poznatih podataka iz izvorne građe, pobunu ovog tipa u okviru profesionalnog sastava oružanih snaga Rimske države.

Najpoznatije pobune običnih vojnika u okvirima profesionalnog (augustovskog, principatskog tipa)⁶ vojnog ustrojstva bile su one iz 14. god. n. e., koje su zahvatile panonsku (donjoilirsku) armiju i donjorajnsku armiju. Najvažnije i najdetaljnije do danas poznato literarno vrelo za pobune iz 14. god. n. e. je opis koji na početku svojih "Anal" daje Kornelije Tacit. Ovaj historičar I st. n. e. kao svoje izvore za opis pobune pa-

² *Publius Cornelius Scipio*, kasnije dobio nadimke Afrikanac Stariji (*Africanus Maior*).

³ U srednjerepublikanskoj vojsci vojni tribuni (*tribuni militum*) bili su najviši časnici u legiji. Bilo ih je šest i oni su sačinjavali ratno vijeće jedne legije te su naizmjenice zapovijedala po dvojica, i to svaki par dva mjeseca. Na samom početku su ih imenovali konzuli, a kasnije ih je birao narod.

⁴ O pobuni vojnika u taboru *Sucro* v. *Polyb.* XI, 25-30; *Liv.* XXVIII, 24-29; 36; XXIX, 19; *App. Hisp.* 34-37; *Cass. Dio*, fr. XVI knjige; *Zonar.* IX, 10; Scullard 1970, 100-101; Chri-ssanthos 1997, 172-184; Gabriel 2008, 132-134.

⁵ O srednjerepublikanskoj vojsci v. Mesihović 2015, 286-305.

⁶ O principatskoj vojsci v. Mesihović 2015, 1417-1467.

nonske armije koristio je veliki broj djela drugih pisaca, ali ih nigdje ne imenuje niti konkretizira.⁷

Kada izvorna literarna vrela govore o pobunama ili odmetnućima vojske protiv državnog ili zapovjednog establishmenta ili bar lanca komandovanja, uvijek se vrlo negativno odnosi prema tom fenomenu. Ta je negativnost izraženija što je status pobunjenika u hijerarhiji na nižim ljestvicama. Tako je pobuna običnih vojnika, bez obzira na to da li je riječ o regrutiranim građanima-vojnicima ili profesionalnim vojnicima, uvijek vrlo negativno okarakterisana, a njene vođe prikazane kao osobe niskog ili bez karaktera, petljanci i razbojnici, usurpatori.

Tacit svoje izlaganje o pobuni panonske armije direktno nadovezuje na opis Augustove smrti i dolazak na vlast novoga princepsa Tiberija i njegovih prvih odredbi (odjeljci I, 5-15). Šesnaestim odjeljkom I knjige Tacit započinje opis pobune i to tako što opisuje stanje panonske armije koje se sastoji od tri legije (VIII *Augusta*, VIII *Hispana* i XV *Apollinaris*) i nalazi se pod komandom Kvinta Junija Blesa⁸ (*Quintus Junius Blaeus*), namjesnika provincije Panonije / Donji Ilirik (pod naslovom *legatus Augusti propraetore*). Po Tacitu "uzroci pobune nisu bili novi, ali je promjena vladara pružila priliku za nemire i budila nadu na nagrade ako dođe do građanskih ratova." Pobunu vojnika je olakšala činjenica da su se sve tri legije nalazile zajedno u okvirima ljetnog tabora. Kada je stigla vijest o Augustovoj smrti i stupanju Tiberija na čast princepsa, namjesnik je prekinuo obavljanje uobičajenih vojničkih vježbi. Po tome Tacit implicira da je odavanje vojnika besposličarenju i opuštanju doprinijelo padu discipline i rastu buntovnog raspoloženja. Vojnici su se povodili za pričama "usijanih glava", po Tacitu (odnosno njegovim izvorima za opis pobune legijskog sastava u Panoniji) vojnici su se zaželjeli raskošnog i dokonog života, a prezreli disciplinu i rad. Glavni inspirator i organizator pobune bio je izvjesni Percenije (*Percennius*), koji je prije nego je postao obični vojnik bio voda pozorišne trupe. Po Tacitu, upravo to glumačko iskustvo dobro je iskoristio kako bi pridobio vojnike i prikrivenim agitiranjem uspio oko sebe da sakupi "ološ među vojnicima". Kada je pripremio dovoljno pomaga-

ča za svoj naum, Percenije se javno obratio vojnicima.⁷

Stvarnim uzrocima pobune vojnika Tacit daje tek sekundarno ili tercijarno značenje, i to tek kada parafrazira govore pobunjenika, govori o njihovim zahtjevima i pregovorima sa starješinama i izaslanicima princepsa Tiberija. Vojnike je bila obuzela bojazan šta će biti s njima, njihovim poslom, primanjima, budućnošću nakon Augustove smrti. Percenije je tako upitao vojнике "zašto se poput robova pokoravaju malom broju centuriona i još manjem broju tribuna,⁹ kada će se osmjeriti da zatraže da im se poboljša položaj ako se sada, molbama ili oružjem, ne obrate još novom i nesigurnom vladaru" (...*cur paucis centurionibus paucioribus tribunis in modum servorum oboedirent. quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent?*). Pojedini vojnici su u službi bili znatno duže nego što je bilo propisano, po 30 ili 40 godina. A i po časnom otpustu iz vojske, ostajali su pod zastavom¹⁰ i u veteranskoj pripravnosti. Percenije je isticao da se i darovnici zemljšta veteranima dodjeljuju u dalekim područjima, da je to "toboze obradiva zemlja", a u stvari močvare i divlji planinski krajevi. I sve to za malu platu, od 10 asa dnevno, u šta nisu uračunati i troškovi za odijelo, oružje, šator, kupovinu poštede od centuriona. Žalio se i na nečovječnost

⁹ U okvirima principatske vojske vojni tribuni su izgubili na značaju i ovlaštenjima u odnosu na srednjorepublikansku vojsku. I dalje ih je bilo šest i svoj položaj su često smatrali međustepenicom za civilnu, političku karijeru. Zapovjednik tribuna (*tribunus laticlavius*) dolazio je iz senatorskog reda, koji bi prije obnašanja viših magistratura i ulaska u Senat neko vrijeme proveo i u vojski. Teorijski, on je smatran zamjenikom komandanta legije, međutim, u praksi je njegovo neiskustvo značilo da je tu funkciju ipak prepustao drugim oficirima. Drugi tribuni su birani iz reda vitezova i oni su pomagali legatu u zapovijedanju legijom (*tribuni angusticlavii*). Prije ulaska u vojnu službu, ovi vitezovi su obnašali neke javne i religijske dužnosti u svojoj lokalnoj zajednici, odnosno morali su proći dio svoga lokalnog *cursus honorum*. Prije nego što bi postali legijski vojni tribuni, oni bi bili prefekti auksilijarnih jedinica bar 3 ili 4 godine, čime su sticali određeno komandno iskustvo. U legiji su *tribuni angusticlavii* imali zaduženja vođenja legijske administracije pa su raspolažali i posebnim personalnim štabovima. U borbenom smislu oni su vodili neke specijalne zadatke, detašmane od više kohorti, skupljali resurse, bili neka vrsta štabnih oficira komandanta legije ili u bici komandovali dijelovima fronta i bili emisari zapovjednika.

¹⁰ *Vexilla veteranorum*, nakon časnog otpusta veterani su i nadalje ostajali u nekoj vrsti vezanosti za oružane snage i mogli su biti mobilizirani u vanrednim okolnostima.

⁷ *Tac. Ann. I, 29*

⁸ O Kvintu Juniju Blesu v. Smith 1867, I, 491-492; PIR 1897, II, 234-235; PWRE 1918, X, 1, col. 967.

centuriona, batine i rane, općenito težak vojnički život. Zato Percenije vojnicima predlaže da se u vojsku stupa pod zakonom utvrđenim uvjetima da vojnička plata bude jedan denar, da vojna služba potpuno prestane nakon šesnaest godina, da vojnici ne budu i dalje zadržavani u taboru i da im se plata u novcu isplaćuje odmah i na licu mjesta. Pri tome se, s pravom, usporedi va statut vojnika u legijama s pretorijancima, koji su imali i veće plate i veće privilegije. Pretorijanci su služili u Gradu i Italiji, a legionari poglavito na graničnom ili nestabilnom području, u bliskom dodiru s neprijateljem ili potencijalnim neprijateljem.

Okupljeni vojnici su bučno odobravali Percenijeve riječi, pri tome pokazujući tragove bičevanja, sijedu kosu, odrpanu odjeću. Uzbuđenje je uskoro preraslo u otvorenu pobunu. Čak je bilo ideja da se tri legije spoje u jednu, ali pošto se nisu mogli dogovoriti koja će to biti legija u koju bi se utopile one druge dvije, odustalo se od toga. Umjesto toga, pobunjeni vojnici su na jednom mjestu skupili tri legijska orla i bojne znake kohorti, nasuli su zemlju i podigli tribunal. U pobuni ih je ubjedivanjem i molbama pokušao zaustaviti Junije Bles. Namjesnik je upotrijebio svu svoju rječitost, pokušavajući da im ukaže između ostalog i na to da zahtjeve novom princepsu ne trebaju postavljati pobunom i metežom. Na kraju im je poručio neka jednostavno izaberu poslanike i povjere im svoje zahtjeve. Buntovni vojnici su zahtjevali da vođstvo poslanstva preuzme Blesov sin, koji je u panonskoj armiji imao čin vojnog tribuna. On je trebao prenijeti zahtjev buntovnika da vojni rok traje šesnaest godina, dok će ostale zahtjeve iznijeti kada ovaj, uvjetni, bude prihvaćen. Nakon odlaska vojnog tribuna Blesa Mlađeg, buntovnici su se malo primirili. Tacit (Ann. I, 19) konstatira da su buntovni vojnici "svjesni činjenice da su prinudom postigli da komandantov sin bude zagovornik njihovih interesa, što skromnim molbama ne bi nikada" (*sed superbire miles quod filius legati orator publicae causae satis ostenderet necessitate expressa quae per modestiam non obtinuissent*). To je, naravno, automatski podiglo samopouzdanje vojnika panonske armije.

Međutim, to je zatišje kratko trajalo. Manipuli panonske armije koji su, još prije ispoljavanja javnog nezadovoljstva vojnika u ljetnom taboru, poslani u Nauport sa zadatkom gradnje puteva,

mostova i u druge svrhe, doznavši o metežu u ljetnom taboru, i sami su se pobunili, ali s težim posljedicama. Oni nisu samo javno izrazili svoje nezadovoljstvo kao u ljetnom taboru i iščupali bojne znakove nego su pristupili i otvorenom nasilju. Opljačkali su obližnja domorodačka sela, kao i samo municipalno sjedište Nauporta. Centurione koji su se tome suprotstavili buntovnici su obasuli ne samo uvredama nego i batinama. Posebno je stradao Aufidijen Ruf, zapovjednik tabora. Aufidijen Ruf je dugo vremena bio običan vojnik, onda je unaprijeden u centuriona, a na kraju i u zapovjednika tabora. Zato je razumljivo da je on bio rimski vojnik "starog kova", koji je zahtijevao i provodio strogu disciplinu... "Ostario u radu i muci, postao je utoliko nepotpustljiviji ukoliko je sam imao više da otrpi" (*antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris et eo inmitior quia toleraverat*). Bijesni vojnici su Aufidijena svukli s kola, natovarili rančevima i potjerali u prvom redu, ujedno mu se i rugajući i pitajući ga da li mu se dopada da tako natovaren ide na duge marševe. Komandna hijerarhija se u Nauportu i okolici u potpunosti raspala i vojnici su radili po svome.

Situacija u Nauportu i okolici je u potpunosti izmakla kontroli i bila je mnogo ozbiljnija nego u ljetnom taboru u kojem su se do tada suzdržavali od otvorenog nasilja. S povratkom ovih manipula u ljetni tabor privremeno zatišje se završi, pa i tamo dođe do širenja nasilja i pljačke po okolici. Tada je namjesnik Junije Bles stupio u akciju. Da bi zastrašio ostale, naredio je da se oni koji su najviše pljačkali privedu, bičuju i zatvore. Postupak privođenja doveo je do toga da su buntovni vojnici provalili u zatvor i tamo oslobođili sve, ne samo ove uhapšenike nego i one koji su bili ranije uhapšeni zbog dezterterstva i one koji su osuđeni na smrt. I te ranije uhapšene buntovnici su primili u svoje redove. Sada je i u ljetnom taboru urušena zapovjedna hijerarhija, a širile su se i svakojake vijesti, kao npr. ona vojnika Vibulena (*Vibulenus*), koji je tvrdio da mu je brat, kojega je navodno poslala armija kojom je komandovao Germanika, ubijen od strane Blesovih gladijatora (tj. neke vrste privatne tjelesne straže Junija Blesa), i to po naređenju samoga namjesnika. Njegovi prilično patetični govor i nastup doveli su situaciju u taboru do usijanja. Vojnici su pohapsili gladijatore i druge Blesove robove i da se nije ubrzo otkrilo da je informacija lažna i

da Vibulen nije nikada ni imao brata, život namjesnika ne bi puno vrijedio. Ali bez obzira na to što sam Junije Bles sa svojom pratnjom nije stradao, Vibulena laž je ipak imala značajnog učinka. Pobuna je postala opća, komandna hijerarhija je u potpunosti narušena i u ljetnom taboru, a buntovni vojnici su primijenili nasilje prema svojim starješinama. Bles je izgubio bilo kakav autoritet, vojni tribuni i zapovjednik tabora su istjerani, a njihova imovina je opljačkana. U tom metežu ubijen je i centurion Lucilije, koji je zbog teške naravi, strogosti i nesmiljenog postupanja bio omrznut kod vojnika. Po Tacitu (Ann. I, 23), centurionu Luciliju je "opora vojnička duhovitost nadjenula nadimak 'još jednu' zato što je, kad bi se batina slomila o leđa vojnika, tražio, vičući iz svega glasa, još jednu i zatim još jednu" (*et centurio Lucilius interficitur cui militari-bus facetiis vocabulum "cedo alteram" indiderant, quia fracta vite in tergo militis alteram clara voce ac rursus aliam poscebat*). Ostali centurioni su se posakrivali, a pobunjenici zadržaše samo jednoga, i to Klementa Julija, koga su predodredili da bude tumač njihovih zahtjeva. Haos u ljetnom taboru je bio toliki da je zamalo došlo do sukoba između vojnika VIII i XV legije, jer su legionari prvosopomenute legije tražili smrt za centuriona Sirpika, dok su ga legionari potonje uzeli u zaštitu. Situaciju su smirili pripadnici devete legije.

Po Tacitu, princepsa Tiberija je prilično pogodila vijest o zbivanjima u taboru panonske armije. Odmah je tamo poslao svoga sina Drusa¹¹ s najuglednijim ljudima i dvije pretorijanske kohorte kao pratnjom. Kohorte su pojačane i odabranim vojnicima, a pridodat im je i veliki dio pretorijanske konjice i značajan udio germanskih trupa, tadašnje osobne garde samoga princepsa. Drusa je u svojstvu savjetnika pratilo i Elije Sejan¹² (*Aelius Seianus*), kasniji svemoćni zapovjednik pretorijanske garde. Drus nije imao nikakva konkretna uputstva, nego je na osnovu zatečene situacije mogao primjenjivati odgovarajuće mjere. Drus je faktički imao "odriješene ruke" u postupanju prema buntovnicima.

Tacit (Ann. I, 25) navodi sljedeće: "Kada Drus uđe u tabor, oni postave straže na kapijama i narede da naoružani odredi stražare na određenim tačkama tabora. Ostali, u golemoj gomili, opkole tribunal" (*Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt*). Tacitov opis dolaska Drusa u ljetni tabor panonske armije jasno pokazuje da nakon sloma komandne hijerarhije, među legionarima nije zavladao haos i pometnja, nego je unutar njihovih sastava kreirana nova upravljačka struktura, vjerovatno s novim ljudima. Ali Tacit ne daje nikakvih konkretnijih informacija o tome kakve su bile te strukture, na koji su način izabrane, na koji su način funkcionirale ni na koji su način održavane te ko ih je obnašao. Jedino možemo pretpostaviti da je izbor obavljen vojničkom, neposrednom demokratijom. Tacit o organizaciji pobunjenih vojnika govori i nešto kasnije u kontekstu Drusove propagandne akcije s ciljem ponovnog preuzimanja kontrole nad taborom (Ann. I, 28): "Pozove centuriona Klementa i druge čestite ljudi omiljene među vojnicima. Oni zađu od patrole do patrole, od straže do straže, od kapije do kapije, gdje su također stajale straže..." (*accitur centurio Clemens et si alii bonis artibus grati in vulgus. hi vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt*). Iz ovoga je jasno da pobunjeni vojnici nisu uopće zanemarili vojničke dužnosti i da je postojao organizirani sustav održanja borbenog poretka, pokazatelj zrelosti i odgovornosti vojnika čak i u stanju pobune u kojem su se nalazili.

Drus je na tribunalu okupljenim vojnicima pročitao pismo svoga oca. Princeps Tiberije je nesumnjivo pokušavao dobiti na vremenu, pa je tako poručio pobunjenim vojnicima da će, čim se njegova tuga (žalost povodom Augustove smrti) smiri, pred Senat iznijeti njihove zahtjeve i da će o njima odlučivati senatori. Ad hoc vojnička skupština tada je dala odgovor da je centurion Klementu povjerenio da iznese njihove zahtjeve:

1. Otpuštanje iz vojske poslije šesnaest godina.
2. Nagrada poslije završene vojne službe.
3. Jeden denar dnevno kao vojnička plata.
4. Da se veterani ne zadržavaju pod zastavom.

Čim je Drus počeo odgovarati, i to rekavši da o tim pitanjima odlučuju Senat i princeps, njegov govor je prekinut vikom nezadovoljnih vojnika.

¹¹ Izvorno ime *Nero Claudius Drusus*, adoptivno ime *Drusus Julius Caesar*. O njemu v. Smith 1867, I, 1086-1087; PIR 1897, II, 176-177; PWRE 1918, X. 1, col. 431-434.

¹² O njemu v. Smith 1849, III, 766-768; PWRE 1894, I. 1, col. 529-531; PIR 1897, I, 21-22. Sejan je bio ujak namjesnika Kvinta Junija Blesa.

Oni su mu postavljali pitanja zašto je uopće dolažio ako nema ovlaštenja da konkretno odgovori na ove zahtjeve. Zanimljivo je bilo da su vojnici primijetili i kako se Tiberije i Drus zaklanjaju iza institucije Senata, koja je u vrijeme Republike stvarno odlučivala i o vojsci i njenim pitanjima, ali što se promijenilo uspostavom principata. Tako su postavili pitanje da li je to neka nova praksa da princeps i imperator prepušta Senatu da odlučuje o interesima vojnika. Tacit (*Ann. I, 26*) to predstavlja na sljedeći način: "Treba li pitati za mišljenje Senat kad god se izriče kazna ili izdaje komanda za borbu? Ili se, možda, zna ko odlučuje o nagradama, a ne zna ko odlučuje o kaznama" (*eundem ergo senatum consulendum quotiens supplicia aut proelia indicantur: an prae-mia sub dominis, poenas sine arbitrio esse?*). Zbog svega toga dogovor skupštine vojnika i Drusa nije postignut, pa su pobunjeni vojnici napustili tribunal. Nakon toga je zavladalo vrlo zategnuto stanje između pobunjenih vojnika na jednoj strani i Drusa, njegove pratnje i svih ostalih koji su bili protiv pobune, ili se samo pretpostavljalo da su protiv pobune, na drugoj strani.

Jedan je slučaj omogućio Drusu da krene u odlučnu akciju protiv buntovne armije. Desilo se pomračenje Mjeseca, a pošto nisu znali za uzrok, vojnici su u tome vidjeli neku metafizičku snagu, predskazanje za tadašnje događaje. Vojnici su inače bili sujevjeri, posebno u situaciji kada su bili izbačeni iz kolosijeka, i u tome su događaju vidjeli nešto loše, da bogovi nisu naklonjeni njihovom poduhvatu. Drus je smatrao da ovo novonastalo stanje duha među pobunjenim vojnicima treba brzo i efikasno iskoristiti. Naredio je vrlo intenzivnu i proračunatu propagandnu aktivnost među vojnicima panonske armije kako bi preokrenuli njihovo raspoloženje. I uspjeli su u tome, jer se uspjela pokolebiti odlučnost pobunjenih vojnika. Čak su i bojni znakovi vraćeni s mjesta na kojem su bili skupljeni.

U zoru idućeg dana Drus je sazvao skupštinu i vrlo vješto se obratio vojnicima. Tacit (*Ann. I, 29*) parafrazira njegov govor: "Reče da njega ne mogu pobijediti ni zastrašivanja ni prijetnje. Ako vidi, da su postali umjereniji, ako mu iznesu svoje zahtjeve, pisaće ocu da njihove molbe povoljno riješi. Na njihovu molbu, bude ponovo poslat Tiberiju isti onaj Bles, a sa njim Julije Aponije, rimski vitez iz Drusove kohorte i Just Katonije, najstariji centurion po rangu" (*negat se terrore*

et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus legionum preces exciperet. orantibus rursum idem Blaesus et L. Aponius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur). Drus, koji je bio sklon strogim mjerama, naredio je da se ubiju Vibulen i Percenije. Sprovedena je i istraga o glavnim podstrekama pobune. One koji su lutali van logora poubijali su centurioni i pretorijanci, dok su neke izručili same manipule da bi dokazali svoju odanost. Drus je imao sreću da je postigao sve ovo jer je započela rana zima pa su kiše padale neprestano, i to tako jake da se nije moglo izaći iz šatora bez neke velike potrebe. Tako se vojnici nisu mogli sastajati, a nevrijeme ih je još uvijek držalo u sujevjernom strahu. Po Tacitu (*Ann. I, 30*): "Nije se uzalud, govorili su, pomračio sjaj nebeskih zvijezda pred nama grešnicima, ne bjesne uzalud nepogode. Nema drugog spasa do da napustimo tabor nesreće, da se očistimo od grijeha žrtvom pokajnicom i vratimo svako u svoj zimski tabor" (*durabat et formido caelestis irae, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum, quam si linquarent castra infausta temerataque et soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur*). I nedugo potom, jedna za drugom, legije napustiše ljetni tabor. Kada se situacija smirila i Drus se, ne sačekavši povratak poslanika poslanih Tiberiju s rezultatima odgovara na zahtjeve vojnika, vrati u Rim. Tacit u svome djelu ostaje nedorečen po pitanju ispunjavanja zahtjeva vojnika panonske armije.

Po Tacitu, gotovo u isto vrijeme i zbog istih razloga (kao i u slučaju panonske armije), pobunila se i donjorajska armija. Ova je pobuna bila ozbiljnija u odnosu na onu u Panoniji, jer je zahvatila veći broj vojnika i mogla je imati značajne posljedice po razvitak ranoga principata da nije bila "lokalizirana" samo na uske strukovne i socijalne zahtjeve vojnika. Tacit (*Ann. I, 31 - 49*)¹³ pobuni donjorajske armije posvećuje znatno više prostora i detaljnije je opisuje u odnosu na pobunu panonske armije, ne samo zbog razloga ozbiljnosti, silovitosti i činjenice da je bila nasilnija nego ponajviše jer je glavnu ulogu u tim zbi-

¹³ O ovoj pobuni donjorajske armije izvještaj daje i Kasije Dion (LVII, 5-6).

vanjima imao Germanik,¹⁴ "heroj" prvih knjiga Analu.

Pored Kornelija Tacita, o pobuni panonske armije podatke daje i Velej Paterkul (II, 125), koji je bio i savremenik tih događaja. Međutim, njegov opis je i znatno siromašniji i degulantniji zbog hvalospjeva Tiberiju, Drusu i Juniju Blesu. I Velej Paterkul se vrlo negativno odnosi prema vojnoj pobuni: "Jer vojska koja je vojevala u Germaniji i kojom je osobno zapovijedao Germanik, a u isto vrijeme i legije koje su se nalazile u Iliriku, nekom mahnitošću i dubokom željom da sve poremete, počele su tražiti novoga vojskovođu, nov položaj i novu državu. Usudili su se, dapače, prijetiti da će Senatu i princepsu nametnuti zakone. Pokušali su sami sebi odrediti visinu vojničke plate i rok vojničke službe. Pograbiljeno je oružje i trgnuti mačevi, a razuzdanost u oružanim sukobima dovila je gotovo do najgorega, te je nedostajao vođa koji bi ih poveo protiv države, a ne oni koji bi se za njim poveli." (*Quippe exercitus, qui in Germania militabat praesentisque Germanici imperio regebatur, simulque legiones, quae in Illyrico erant, rabie quadam et profunda confundendi omnia cupiditate novum ducem, novum statum, novam quaerebant rem publicam; quin etiam ausi sunt minaridaturos se senatui, daturos principi leges; modum stipendii, finem militiae sibi ipsi constituere conati sunt. Processum etiam in arma ferrumque strictum est et paene in ultima gladiorum erupit impunitas, defuitque, qui contra rem publicam duceret, non qui sequerentur*).

I Kasije Dion (LVII, 4) govori o pobuni u Panoniji. Po njemu se panonska armija pobunila čim je saznala o Augustovoj smrti i da su vojnici počinili mnoga buntovna djela. Među drugim stvarima, oni su pokušali ubiti svoga zapovjednika Junija Blesa, a uhapsili su i mučili njegove robe. Njihovi zahtjevi su bili, ukratko, da im se vojna služba limitira na šesnaest godina, da im se plata poveća na jedan denar dnevno i da dobiju svoje nagrade na licu mjesta tada. U suprotnom, prijetili su da će podići provinciju na pobunu i

onda krenuti na Rim. Ipak ih je uz ne malo muke Bles uspio privoliti da pošalju izaslanike Tiberiju. Oni su se nadali da će im se zbog promjene na čelu Države ostvariti zahtjevi, bilo time što će se novi princeps zaplašiti, bilo da će se vrhovna vlast dodijeliti nekome drugom. Zbog ove situacije među pobunjene vojнике panonske armije došao je Drus, praćen pretorijancima. Ali pošto im on nije donio definitivan stav po pitanju zahtjeva, došlo je do manjeg sukoba u kojem su ranjeni neki od Drusovih sljedbenika. Pošto je te noći došlo do pomračenja mjeseca, zbog sujevjerja vojnika došlo je i do spašnjavanja buntovničkog raspoloženja i tenzija vojnika. Više nije napadnut niko od onih koji su bili uz Drusa, a Tiberiju je poslato novo izaslanstvo. U međuvremenu je započela i oluja, što je isto uticalo na smirivanje pobune. Čak su i predati na kažnjavanje neki od onih koji su bili odgovorni za bunu.

Tacit i Kasije Dion navode da je na smirivanje situacije u taboru panonske armije i preokretanje situacije u korist Drusa i drugih koji su se protivili buni uticalo pomračenje mjeseca. Na osnovi astronomskih istraživanja, to pomračenje mjeseca desilo se 27. IX 14. god. n. e.¹⁵ Komparirajući to s Tacitovim tekstom, moglo bi se reći da je pobuna izbila početkom septembra, da je Drus u ljetni tabor došao ujutro 27. IX, a da je Drusov obračun s vođama bune započeo 28. IX 14. god. n. e. Pobuna bi u potpunosti bila smirena u toku prve polovice oktobra, kada su jedinice otišle u svoje zimske tabore. Sudeći po ovome podatku, pobuna je izbila početkom septembra.

Iako izvorna literarna grada u priličnoj mjeri zanemaruje vojničke institucije iznikle iz pobune, moglo bi se prepostaviti da su one slijedile istu logiku kao u slučaju pobuna vojnika iz 1917. i 1918. god. u toku I svjetskog rata. To bi bili tipovi ad hoc skupština vojnika i vijeća / savjeti / komiteti u kojima su se nalazili oni koje literarna vredna nazivaju kolovođama i podstrekacima pobuna. Ali zbog zadržavanja samo na vojničkim zahtjevima, ovi protosovjeti vojnika nisu zaživjeli niti su imali bitniju povijesnu ulogu. I upravo zbog nedostatka ideološke političke platforme ili bilo kakve dublje idejne vodilje, koja se ne bi zadržavala samo na uskim vojničkim socijalnim

¹⁴ Njegovo ime po rođenju je bilo ili Neron Klaudije Drus (*Nero Claudius Drusus*) ili Tiberije Klaudije Neron (*Tiberius Claudius Nero*). Agnomen Germanik (*Germanicus*) je dobio 9. god. pr. n. e. i po njemu je ostao poznat u historiji. Nakon adopcije zvao se Germanik Julije Cezar (*Germanicus Iulius Caesar*). O njemu v. Smith 1849, II, 257-262; PWRE 1910, VII, 1, col. 1251; PWRE 1918, X, 1, col. 435-464; PIR 1897, II, 178-180.

¹⁵ NASA: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/LEhistory/LEhistory.html#0014>

strukovnim pitanjima, svi protosovjeti ubrzo su bili ugušeni, a njihovi pripadnici eliminirani.

Summary

Rebellion of the Pannonian legion in 14 AD

Armed forces of the Roman state were in historiography, especially in the general public, known and perceived as a model of discipline and hierarchical order. However, during the 1,300 years of its existence, the individual units of the Roman army had rebelled. One of these riots was the one that took place after the death of the first princeps Augustus. Soldiers from the three Pannonian legions rebelled in late summer and early fall 14 AD. They have rejected the military hierarchy and establish their own control. Drusus, the son of the new princeps Tiberius, succeeded in taking advantage of superstition soldiers because lunar eclipses September 27. 14 years. n. e. to quell the rebellion.

Kratice

PIR 1897/1898: Prosopographia imperii romani saec. I, II, III, edidit Elimar Klebs, apvd Georgivm Reaimervm, Berolini (Berlin) 1897/1898.

PIR 1998 Prosopographia imperii romani saec. I, II, III, editio altera, Berolini Novi Eboraci: apvd, Walter de Gruyter & Co.

PWRE Paulys-Wissowa Real-Enzyklopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart.

Izvorna grada

Apian 1899: Appian, The Foreign Wars, The Illyrian Wars, <http://www.perseus.tufts.edu/>, bazirano na ed. White, H. 1899, Appian, The Foreign Wars, The Macmillan Company, New York 1899.

Apian 1879: Mendelssohn, L. 1879, Appiani, Historia Romana, Teubneri, Lipsiae 1879.

Kasije Dion 1914: Dio Cassius, Roman History, Volume II, Books 12-35, Cary, Ernest-Foster, Herbert B., LCL.

Kasije Dion 1924: Dio Cassius, Roman History, Volume VII, Books 56-60, Cary, Ernest-Foster, Herbert B., LCL.

Livije 1949: Livy, History of Rome, Volume VIII, Books 28-30, Moore, Frank Gardner, LCL.

Polibije 1988: Ricl, M. 1988, Polibije, Istorije, MS 1988.

Polibije 2011: Paton, W. R. 2011, The Histories, Volume IV, Books 9-15, LCL.

Tacit, Analı 1970: Kostović, J. 1970, Tacit, Analı, MH.

Velej Paterkul 1955: Shipley, F. W. 1955, Velleius Paterculus, Compendium of Roman History, LCL, 1955.

Velej Paterkul 2006: Miklić, J. 2006, Gaj Velej Paterkul, rimska povijest, Latina & Graeca, Zagreb 2006.

Zonara 1868/1869/1870: Dindorfius, L. 1868/1869/1870. IWANNOU TOU ZWNARA, Ἐπιτομὴ Ἰστοριῶν / IOANNIS ZONARAE, Epitome Historiarum, Vol. I-III, Teubneri, Lipsiae 1868/1869/1870.

Literatura

Chrissanthos, S. G. 1997, Scipio and the Mutiny at Sucro, 206 B.C. in: Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 46, H. 2, 2nd Qtr., 1997, California 1997, 172-184.

Gabriel, R. A. 2008, Scipio Africanus: Rome's greatest general, Potomac Books, Inc, Washington 2008.

Liddell, H. / Sir Basil, H. 1971, A greater than Napoleon: Scipio Africanus, Blackwood, Edinburgh / London 1927; repr. Biblo & Tannen, New York 1971.

Mesihović, S. 2015, ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije), autorsko izdanje, Sarajevo 2015.

Scullard, H. H. 1970, Scipio Africanus: Soldier and Politician, Thames & Hudson, Cornell University Press, New York 1970.

Smith, W. 1849, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Vol. I-III, Taylor, Walton, and Maberly / Ivy Lane, London 1849.

Smith, W. 1867, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Vol. I-III, Little, Brown and Company, Boston 1867.